

Hägnader

Hägnaderna var viktiga för att skydda odlingar och naturslättermark från djuren som fick beta fritt i skogarna. Här i Västerbotten försvärades detta genom att ängar och myrslätter låg utspridda över stora områden.

De olika typerna av hägnader kunde också fungera som gräns mellan in- och utägomarken och som gräns mellan olika markägares skiften.

Stockhage/timmerhage i skick som ny. Foto: Skogsstyrelsen, 1998.

Hagarna

Stenmurar har ofta byggts upp i kanterna på åkrar i samband med att man röjt upp marken från sten. I anslutning till stenmuren här, finns dessutom ett par röjningsrösen. Stenmurar förekommer sporadiskt över hela landet men är vanligast i de skoglösa områdena.

Stockhage, eller timmerhage som de också kallas, är vanligast i norra Sverige. Här i länet är det ännu få lämningar efter stockhagar som har registrerats.

Skihage var den vanligaste typen av hägnad ända fram till andra världskriget, då stängseltråden började användas.

Här bygger man en skihage i Bygdsiljum, Burträsk socken. Foto: Elof Olofsson, 1929, Västerbottens Museums arkiv.

Slätter

Eftersom jordbruket här var inriktat på boskapsskötsel och vintrarna är långa har oändligt mycket tid och kraft gått åt till att skaffa vinterfoder till kreaturen. Under lång tid utgjorde slättern själva basen av jordbrukets försörjning.

Kulturlämningar i Nedre Maursele Norsjö kommun

Projektet Skog & Historia bedrivs i samarbete med Skogsstyrelsen, Riksantikvarieämbetet och regionalt i samarbete med Västerbottens museum, Länsstyrelsen, Länsarbetsnämnden, kommunala museer och stöds av EU:s strukturfonder.

Ambitionen med Skog & Historia är att kunskapen om skogens kulturmiljöer skall öka genom att fler blir delaktiga. Ett led i arbetet är även omfattande utbildnings- och informationsinsatser.

Kulturslingan är en av dessa informations-insatser. Här finns kulturlämningar i form av en såg, husgrunder, spånhyvlar, hägnader och en tjårdal. Slingan har märkts ut med vitmålade markeringar på träden och informations-skyltar finns intill lämningarna. © Lantmäteriverket Gävle. Medgivande I 2007/1764.

Spån

Spån, eller stickspån som de också kallas, var det mest utbredda takmaterialet på svenska landsbygden från 1800-talets mitt fram till andra världskriget. Detta på grund av tillgången till material och att spik då började tillverkas industriellt och blev därmed betydligt billigare. Tidigare var den handsmidda spiken en dyrbarhet som omöjliggjorde omfattande användning.

Det vanligaste spånämnet kom från gran och tall, men även asp och till mindre del al. Det ansågs allmänt att gran blev bättre spån än tall. Träden som högs ned till spånämnen skulle helst vara rätvuxna, senvuxna och kvistfria.

Olika metoder

Att hyvla spån var rationellare än att till exempel handspanta spån och olika metoder utvecklades för att effektivisera hyvlingen. Hyvlar som drogs av människor, oxar eller hästar prövades, men mest vanligt var hyvlar som drevs med vattenkraft och så småningom även ångkraft och elektricitet.

Vid denna spånhyvel har man förankrat den stock där hyvelstålet sitter och sedan lyft den mot spånkubben (spånämnet), tryckt stålet nedåt och hyvlat loss ett spån. Spånkubben har fästs på den tillyxade stubben som står här, med hjälp av järnbeslag och kil. För att lättare kunna lyfta den tunga stocken tog man ibland hjälp av en slana för att "svikta" upp stocken. Intill stubben finns fortfarande ett litet stenröse kvar som använts för att förankra denna slana.

Arbete vid spånhyveln. Lägga märke till slanan som riggats som hjälp att lyfta stocken med hyvelstålet. Foto: Västerbottens museums arkiv.

Rekonstruktion av en spånhyvel som står på Gammplatsen i Lycksele kommun. Foto: Stina Wedman.

Sågning

Den äldsta metoden för framställning av plank är klyvning då man klöv stocken mitt itu med hjälp av kilar. Kranssågning är en annan manuell metod då stocken lades på bockar och sågen fördes upp och ned mellan översågaren som stod uppe på bocken och undersågaren som stod på marken.

De mekaniska, oftast vattendrivna sågarna introducerades i Sverige redan på 1400-talet. Med de grova sågklingorna av smidesjärn kunde man få ut tre plankor per stock. Till Norrland kom de första grovbladiga sågarna redan på sent 1500-tal, men det var först under slutet av 1700-talet, då den finbladiga sågen kom, som byasågar och sågar för privat bruk startade.

De lämningar efter sågar som påträffas i skogsmarkerna är ofta mindre anläggningar intill vattendrag, huvudsakligen byggda för husbehov. Dessa sågar är troligen från 1800-talet. Senare när vattenkraften ersattes med ångmaskin och råoljemotor kunde man flytta sågplatsen i förhållande till var timret fanns. Dessa ambuleringssågar monterade man ofta upp intill myrar så att det blev lättare att trampa upp en väg för hästskjutsarna på vintern.

Johan Norström, Maursele, står vid råoljemotorn i sin fars såg. Den här sågen byggdes 1931 av Anselm Norström, Maursele, för privat bruk, men även utomstående kunde hyra in sig i anläggningen för att såga upp sitt timmer. Foto: Västerbottens Folkblad, 1983.